
AUTOCHTONICZNE DZIEDZICTWO KULTUROWE: OPRACOWANIE NOWYCH METOD I NAJLEPSZYCH PRAKTYK DLA ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA W OPARCIU O RDZENNE TRADYCJE I WARTOŚCI

Przebieg, zalecenia i wyniki Konferencji i Forum Międzynarodowego Komitetu Naukowego ICOMOS dotyczącego rdzennego dziedzictwa kulturowego, 2019

ARCHIBALD Diane ¹

¹ dr Diane Archibald, Ekspert ds. Dziedzictwa, wiceprezes Międzynarodowego Komitetu Naukowego ds. Teorii i Filozofii Konserwacji i Restauracji ICOMOS

ABSTRAKT: Artykuł omawia wygłaszane na Forum Międzynarodowego Komitetu Naukowego prezentacje, dotyczące rdzennego dziedzictwa kulturowego. Forum oraz poprzedzająca je Konferencja zorganizowane zostało przez Międzynarodowy Komitet Naukowy ds. Teorii i Filozofii Restauracji oraz Konserwacji ICOMOS we współpracy z First Nations House of Learning, University of British Columbia w Vancouver (Kanada) w listopadzie 2019 r.

SŁOWA KLUCZE: Autochtoniczny, dziedzictwo, architektura, krajobraz, kultura

Dokument z Nara dotyczący autentyczności¹ (1994) w znaczny sposób zmienił sposób postrzegania przynależności kulturowej w kontekście wartościowania dziedzictwa, renowacji i konserwacji. Zmiany znajdują odzwierciedlenie w przekształceniach Konwencji światowego dziedzictwa UNESCO. W następstwie tych zmian w 2005 r. UNESCO przeprowadziło badanie mające na celu identyfikację braków w wartościowaniu światowego dziedzictwa. Wśród zidentyfikowanych był region wybrzeża Pacyfiku i światowe dziedzictwo kulturowe jego rdzennych mieszkańców². Powstało wiele deklaracji i konwencji skupiających się w szczególności na zagadnieniach związanych z dziedzictwem i różnorodnością kulturową: Powszechna Deklaracja UNESCO o różnorodności kulturowej (2001); Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (2003); Grupa ONZ ds. Rozwoju opartego na prawach człowieka (2003) oraz Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego (2005). Istotne znaczenie dla rozwoju w uwzględnianiu autochtonicznego dziedzictwa kulturowego ma Deklaracja praw ludów tubylczych ONZ (UNDRIP) przyjęta przez UNESCO (2007) oraz polityka UNESCO w zakresie kontaktów z ludnością tubylczą (2019). W artykule omówiono rekomendacje przedstawiane przez uczestników Międzynarodowej Konferencji i Forum Rdzennego Dziedzictwa Kulturowego w kontekście wspierania, rozpoznawania i włączania szerokokorozumianego dziedzictwa kulturowego rdzennych mieszkańców w ramach konwencji światowego dziedzictwa UNESCO.

Konferencja i Forum zostały zorganizowane przez Międzynarodowy Komitet Naukowy ds. Teorii i Filozofii Restauracji i Konserwacji ICOMOS we współpracy z instytutem *First Nations House of Learning* Uniwersytetu Kolumbii Brytyjskiej, na północno-zachodnim wybrzeżu Pacyfiku w Kanadzie. Po raz pierwszy Międzynarodowa Konferencja ICOMOS ds. rdzennego dziedzictwa kulturowego odbyła się w Kanadzie. Głównym tematem spotkania była integracja przedstawicieli rdzennego społeczeństwa na poziomie lokalnym i międzynarodowym w ujęciu indywidualnym i społecznym. Artykuł analizuje zagadnienia prezentowane na konferencji, a także zalecenia i wytyczne powstałe wskutek dyskusji na forum.

Konferencja w Kanadzie skupiła się na dwóch, zidentyfikowanych w badaniu UNESCO (2005), brakach. Wybrzeże Pacyfiku w Kanadzie jest ojczyzną ponad 200 Pierwotnych Narodów, stanowiących jedną trzecią wszystkich Pierwotnych Narodów w Kanadzie. Reprezentują one różnorodne rdzenne kultury, historie i tradycje.

Zgodnie z postanowieniami Rezolucji ICOMOS z New Delhi w sprawie dziedzictwa rdzennej ludności 19GA 2017/27, Deklaracji praw ludności rdzennej ONZ (2007) oraz Raportu Komisji Prawdy i Pojednania (2015), jednym z głównych celów konferencji było stworzenie forum dialogu z rdzennymi mieszkańcami społeczności. Forum to służyłoby opracowywaniu nowych podejść i najlepszych praktyk dla światowego dziedzictwa, waloryzacji, konserwacji i renowacji, które zapewniają ochronę rdzennego dziedzictwa kulturowego w każdej formie.

¹ *Dokument z Nara o autentyczności*, Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych, Nara, Japonia, 1994.

² Jokilehto J. i in., *The World Heritage List: Filling the gaps - An action plan for the future*, 2005. La Liste du Patrimoine Mondial: Comblent les lacunes - Un plan d'action pour le futur. ICOMOS, München, s. 189 *Monuments & Sites* (2001-), T. XII.

Deklaracja praw ludności rdzennej:

Artykuł 11:

Ludność rdzenna ma prawo do praktykowania i podtrzymywania tradycji i zwyczajów kulturowych. Obejmuje to prawo do zachowania, ochrony i rozwoju przeszłych, teraźniejszych i przyszłych przejawów tej kultury, takich jak miejsca archeologiczne i historyczne, artefakty, projekty, ceremonie, technologie, sztuki wizualne i performatywne oraz literatura³.

Strategia UNESCO dotycząca kontaktów z ludnością rdzenną⁴ wzmocnia prawa ludów tubylczych do ich pierwotnych terytoriów i uznaje tradycyjne systemy zarządzania za część nowego podejścia w zarządzaniu. Opisuje ludy tubylcze jako zarządców znacznej części światowej różnorodności biologicznej, kulturowej i językowej oraz jako partnerów w działaniach konserwatorskich. Strategia popiera wysiłki Sekretariatu mające na celu wdrożenie Deklaracji praw ludności rdzennej ONZ na wszystkich obszarach w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego, wiedzy, tradycji kulturowych i języka.

Artykuł 31:

Ludność rdzenna ma również prawo do zachowania, kontrolowania, ochrony i rozwijania swojego dziedzictwa kulturowego, wiedzy, tradycji kulturowych, a także nauki, technologii i kultury... Mają prawo do zachowania, kontrolowania, ochrony i rozwijania swojej własności intelektualnej w zakresie dziedzictwa kulturowego, wiedzy i tradycji kulturowych⁵.

Konferencja i forum były dla rdzennych mieszkańców okazją do odegrania znaczącej roli w procesie definiowania zakresu, charakteru i znaczenia autochtonicznego dziedzictwa dla tożsamości miejsca. Konferencja organizowana była we współpracy z Domem Pierwotnych Narodów przy udziale rdzennych prelegentów. Wygłaszane referaty oraz dyskusja panelowa stanowiły platformę dla dyskusji z przedstawicielami rdzennych społeczności. Głównymi tematami konferencji były:

1. Rozpoznawanie i identyfikacja różnorodnych form autochtonicznego dziedzictwa kulturowego, w tym miejsc, które stanowią połączenie dziedzictwa naturalnego i kulturowego. Uznaje się, że rdzenne dziedzictwo kulturowe jest reprezentowane przez różnorodne formy, takie jak sztuka, architektura, urbanistyka, szlaki handlowe, miejsca kultu, wiedza i zabytkowe krajobrazy.
2. Opracowanie nowego podejścia i najlepszych praktyk w zakresie światowego dziedzictwa, waloryzacji, konserwacji i restauracji w kontekście wartości dziedzictwa autochtonicznego i perspektyw ich ochrony.
3. Opracowanie nowego podejścia i najlepszych praktyk dla miejsc dziedzictwa, które reprezentują współistnienie materialnego i niematerialnego dziedzictwa; zapytanie jak jest reprezentowane niematerialne rdzenne dziedzictwo kulturowe i jakie są wyzwania związane z ochroną rdzennego niematerialnego dziedzictwa kulturowego?

³ Deklaracja praw ludności rdzennej ONZ, 2008, Art.11.

⁴ Strategia UNESCO dotycząca kontaktów z ludnością rdzenną, 2018.

⁵ Strategia UNESCO dotycząca kontaktów z ludnością rdzenną, 2018, Art. 31.

4. Rozpoznanie teoretycznych i praktycznych wyzwań, przed którymi stoją konserwacja i renowacja miejsc dziedzictwa kulturowego autochtonów, reprezentujących dziedzictwo jako połączenie dziedzictwa naturalnego i kulturowego w tzw. „krajobrazie kulturowym” (uznając nieodłączne powiązanie rdzennego dziedzictwa kulturowego z miejscem).

5. Opracowanie nowych podejść i kryteriów, które uznają wiedzę tradycyjną jako dziedzictwo kulturowe.

Prezentacje skupiały się na zagadnieniach autochtonicznego dziedzictwa kulturowego jako pierwotnego sposobu poznania perspektyw, wartości, zrównoważonych ekosystemów kulturowych, rdzennej architektury, tradycji budowlanych, dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego, materialnego i niematerialnego.

Sesja plenarna prowadzona była przez Karen Aird, przewodniczącą Narodowego Stowarzyszenia Dziedzictwa Autochtonicznego⁶ i kierowniczkę First Peoples Cultural Council of British Columbia⁷ oraz Kamalę Todd z Indigenous Arts and Culture Planner (Vancouver). Tematem przewodnim sesji była ochrona autochtonicznego dziedzictwa na poziomie lokalnym i narodowym.

Karen Aird jest członkiem Salteau First Nations w Kolumbii Brytyjskiej. W swojej pracy skupia się na rozpoznaniu tożsamości miejsca w autochtonicznym krajobrazie, ze szczególnym uwzględnieniem historii, tradycji oraz materialnych elementów rdzennego dziedzictwa kulturowego. Jej prezentacja oparta była na strategicznym dokumencie „Rozpoznawanie i integracja rdzennego dziedzictwa kulturowego w Kolumbii Brytyjskiej” opublikowanym przez First Peoples’ Cultural Council w 2019 r.

Celem dokumentu jest przedstawienie stanowiska w sprawie wspierania organizacji kierowanych przez rdzennych mieszkańców, które są w stanie zająć się lukami w przepisach prawnych dotyczących dziedzictwa kulturowego oraz wspierać inicjatywy związane z dziedzictwem wśród rdzennych społeczności. Docelowymi odbiorcami referatu byli samorządowcy, przedstawiciele władz krajowych, profesjonalści i organizacje w zakresie dziedzictwa, przywódcy rdzennych społeczności, organizacje pozarządowe oraz społeczność akademicka.

Ochrona dziedzictwa oparta na teoriach akademickich i eurocentrycznych wartościach może przyćmić i ostatecznie zaszkodzić autochtonicznym systemom, usuwając lub błędnie charakteryzując ich wartości i relacje⁸.

Aird podkreśla znaczenie rozpoznawania autochtonicznych perspektyw, wartości, sposobów poznania i form ekspresji przynależnych miejscu w odniesieniu do szczegółowych protokołów sporządzanych na potrzeby zarządzania. Ważnym jest, aby uznać znaczenie dziedzictwa niematerialnego, żywego oraz sztuki performatywnej.

⁶ Narodowe Stowarzyszenie Dziedzictwa Autochtonicznego, Kanada.

⁷ First Peoples Cultural Council of British Columbia, Kanada.

⁸ Karen Aird, prezentacje z konferencji ICOMOS ISC ICH, Vancouver, październik 2019.

Kamela Todd w swojej prezentacji „Współczesna konserwacja w dekolonizującym dziedzictwie w Vancouver” omawia znaczenie dokumentu *First Peoples' Cultural Council (FPCC) Policy Paper* i sposoby jego zastosowania w jej codziennej pracy na szczeblu samorządowym przy rekonstrukcji historii osadników kolonialnych i odzyskiwaniu historii autochtonów. Todd wykorzystuje swoje doświadczenie zawodowe na szczeblu gminnym, wskazując możliwości zastosowania teorii w praktyce. Opowiada się za uznaniem i ciągłością historii rdzennych mieszkańców, które są w Kandzie pomijane⁹.

Wyzwania dla rekonstrukcji historii na poziomie krajowym zostały omówione w prezentacji Cody Groat pt. „*The Evolution of Federal Indigenous Designations in Canada: A Roadmap for ICOMOS*”. W prezentacji przeanalizowano działalność organizacji Historic Site and Monuments Board of Canada (HSMBC), która skupia się na upamiętnianiu narodowych miejsc pamięci, będących świadectwem działalności autochtonów. Wpływ rdzennej ludności na kształtowanie miejsc pamięci był często umniejszany, czego skutkiem jest błędna interpretacja dziedzictwa kulturowego oraz pomijanie znaczenia wartości niematerialnych, w tym holistycznego postrzegania ziemi jako kluczowego aspektu tworzenia tożsamości w społecznościach rdzennych. W swojej prezentacji Groat podkreślał znaczenie ICOMOS i UNESCO w procesie tworzenia najlepszych praktyk upamiętnienia kultury autochtonicznej na całym świecie¹⁰.

Ważną kwestią poruszaną na konferencji były wyzwania stawiane społecznościom autochtonicznym w procesie ochrony dziedzictwa kulturowego w sytuacji, gdy procesy te opierają się na założeniach eurocentrycznych, będących „szkodliwymi dla poprawnego zrozumienia rdzennych wartości poprzez błędne pojmowanie i umniejszanie relacji z przeszłością i terytorium”¹¹.

Przemówienie programowe wygłosiła dr Lorna Wanosts'a Williams, pochodząca z Lil'watul Nation of Mount Currie, trzeciego co do wielkości Pierwotnego Narodu w Kolumbii Brytyjskiej. Jest laureatką wielu nagród w dziedzinie ochrony rdzennych języków i kultur. Była przewodniczącą zespołu badawczego zajmującego się badaniem kanadyjskich autochtonów na Uniwersytecie Wiktorii. Dr Williams jest znana ze swojego zaangażowania w promowanie i przywracanie wiedzy oraz języka rdzennych mieszkańców w regionie, kraju i na świecie. Była jednym z przedstawicieli rdzennych mieszkańców na Międzynarodowej Konferencji UNESCO dotyczącej języków rdzennych w 2019 roku.

W swojej prezentacji zatytułowanej „*Nququqwel notal - opowiadając nasze historie, dzielimy się naszym światem - widzialnym i niewidzialnym*” dr Lorna Williams wzywa do „zaprzestania” eurocentrycznego i kolonialnego podejścia, które modyfikuje rdzenne wartości kulturowe i perspektywy do postaci, w której przestają być „rozpoznawalne”. Opowiada się za uznaniem i poszanowaniem rdzennego dziedzictwa kulturowego jako niematerialnego, żywego dziedzictwa. Rozpoznanie rdzennych systemów wiedzy, wzajemne powiązania między językiem a kulturą oraz znaczenie języków rdzennych dla tożsamości i kultury są sprawami najwyższej wagi.

⁹ Kamela Todd, prezentacje z konferencji ICOMOS ISC ICH, Vancouver, październik 2019.

¹⁰ Cody Groat, prezentacje z konferencji ICOMOS ISC ICH, Vancouver, październik 2019.

¹¹ Karen Aird, prezentacje z konferencji ICOMOS ISC ICH, Vancouver, październik 2019.

Williams podkreśla znaczenie przekazów mówionych i opowieści w kulturach rdzennych oraz potrzebę istnienia przestrzeni instytucjonalnych, które wspierają rdzenne sposoby poznania. Wskazuje możliwości lokalnego i globalnego popularyzowania rdzennych sposobów poznania: „wzorców tego, jak to robimy” oraz „możliwości zobaczenia, kim jesteśmy”. Opowiada się za budowaniem więzi społecznych pomiędzy ludnością rdzenną a napływową oraz wzajemnym zapewnieniem kulturom „przestrzeni i czasu”¹².

Autochtoniczne dziedzictwo kulturowe często obejmuje miejsca, stanowiące połączenie dziedzictwa naturalnego i kulturowego. Na konferencji zaprezentowano trzy międzynarodowe studia przypadków, które wykazały „wzajemne powiązania” dziedzictwa kulturowego i naturalnego: obszary leśno-górskie, zamieszkiwane pierwotnie przez plemię Mangyan Iraya na Filipinach, leśne obszary plemienia Innu w Lac Saint-Jean i na północnym wybrzeżu Quebec`u w Kanadzie oraz obszary zamieszkałe przez Maorysów w Nowej Zelandii.

Pierwszy przykład, przedstawiony przez Charl`a Justina Darapisa, dotyczył plemienia Mangyan Iraya z Occidental Mindoro na Filipinach. W swojej prezentacji Darapis przekonuje o kluczowym znaczeniu doświadczeń i relacji kulturowo-historycznych w identyfikacji czynników mających wpływ na ochronę dziedzictwa kulturowego. Analizuje systemy wierzeń autochtonów i koncepcje wykorzystania przyrody w celu określenia sposobu ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiskowego¹³.

Drugi przykład omówiony został przez Caroline Desbien. Studium przypadku opiera się na badaniach prowadzonych we współpracy ze społecznościami Innu nad rzekami, które zostały przekształcone przez rozwój hydroelektrowni. Desbien bada możliwości zachowania, rewitalizacji i sposoby wartościowania rdzennego dziedzictwa kulturowego w krajobrazach uprzemysłowionych¹⁴.

Trzeci przykład omówił Xavier Forde. Park Narodowy Tongariro w Nowej Zelandii był pierwszym miejscem wpisanym na listę światowego dziedzictwa UNESCO, reprezentującym zarówno wartości kulturowe, jak i przyrodnicze (1993 r.). W swojej prezentacji Forde wskazuje Park Narodowy Tongariro jako miejsce „holistycznego podejścia ochrony kulturowej, prowadzonej przez rdzennych mieszkańców, które może przeciwdziałać współczesnym fragmentarycznym dyskursom europejskim i abstrakcyjnym rozróżnieniom między kulturą a naturą, materialnym a niematerialnym dziedzictwem oraz współczesnymi społecznościami a ich przodkami”¹⁵.

Tradycyjna wiedza, zarówno w kulturze, jak i naturze, w postaci materialnej i niematerialnej, jest integralną częścią światowego dziedzictwa kulturowego autochtonów. Dlatego niezwykle ważne jest opracowanie nowych podejść i kryteriów, które uznają tradycyjną wiedzę za dziedzictwo kulturowe i uznają współistnienie materialnej i niematerialnej wiedzy tradycyjnej.

¹² Dr Lorna Williams, przemówienie programowe, prezentacje z konferencji ICOMOS ISC ICH, Vancouver, październik 2019.

¹³ Charl Justine Darapisa, Abstrakt, prezentacje z konferencji ICOMOS ISC ICH, Vancouver, październik 2019.

¹⁴ Caroline Desbien, Abstrakt, prezentacje z konferencji ICOMOS ISC ICH, Vancouver, październik 2019.

¹⁵ Xavier Forde, Abstrakt, prezentacje z konferencji ICOMOS ISC ICH, Vancouver, październik 2019.

W swojej prezentacji *„Dyskusja na temat sposobu ochrony i użytkowania tradycyjnego budynku drewnianego w historycznej dzielnicy South Jiangsu w Chinach”* Gao Chen przeanalizowała dwa studia przypadków: historyczną dzielnicę Qingguo Old Lane w Changzhou i dawną rezydencję Ganxi w Nanjing. Oba przykłady są reprezentatywne dla współistnienia materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Historyczne centrum South reprezentuje ciągłość drewnianego dziedzictwa architektonicznego, w stosunkowo kompletnym układzie przestrzennym, typowym dla tradycyjnych obszarów mieszkalnych. Niematerialnym dziedzictwem omawianego obszaru są tradycje kulturowe, które w znaczący sposób wpłynęły na ukształtowanie historycznego obszaru. Chen podkreśla rolę tradycyjnej wiedzy – zarówno w jej materialnych, jak i niematerialnych formach – w podejściach konserwatorskich do ochrony takich obszarów¹⁶.

Architekt Nancy Mackin ściśle współpracuje z autochtonami w Kanadzie w procesach rewitalizacji i rekonstrukcji rdzennego dziedzictwa architektonicznego w oparciu o tradycyjną wiedzę, w tym tradycje kulturowe i budowlane. W swojej prezentacji *„Rekonstrukcja rdzennego dziedzictwa architektonicznego w północnej i zachodniej Kanadzie”* Mackin omawia trwający ponad dekadę projekt, który prowadzi we współpracy z Inuitami oraz ekspertami w dziedzinie Pierwotnych Narodów, mający na celu rekonstrukcję schronisk wybranych społeczności w północnej i zachodniej Kanadzie. Podkreśla konieczność *‘uznania nieodłączności poczucia przynależności i poznania miejsca: rekonstrukcje umożliwiają młodym pokoleniom pełniejsze zrozumienie potrzeby wykorzystania różnych materiałów budowlanych i sposobów kształtowania form’*. Rekonstrukcje te pozostają wciąż jednym z kluczowych narzędzi dydaktycznych wykorzystywanych do nauki w zakresie rewitalizacji i ochrony dziedzictwa kulturowego¹⁷.

Prezentacja architekta Patricka Stewarta *„Znajomość świętości”* skupia się na *„podejściu do wiedzy autochtonów jako do wiedzy świętej, zakorzenionej w rdzennych narodach. Wiedza ta jest elementarna, a jej antykolonialny charakter uprzywilejowuje środowiska tubylcze wraz z ich architekturą, krajobrazami i wiedzą”*. Stewart stawia kilka istotnych pytań: *„Po co w ogóle używać słowa kolonialny? Czy jest to po prostu koncepcja? Czy ICOMOS może pomóc w ochronie rdzennego dziedzictwa Kanady? Dlaczego jako rdzenni mieszkańcy powinniśmy być zaangażowani w działalność ICOMOSu? Jakie działania w tym zakresie podejmuje ICOMOS? Czy traktują kulturę jak towar? Jak możemy chronić naszą kulturę? Czy międzynarodowe forum kultury jest ważne?”* W swojej prezentacji Stewart przedstawia studia przypadków wykorzystania wiedzy autochtonów w procesie projektowania, które stanowią wyzwania w obliczu trwającego kolonializmu: *„Narodowe miejsce pamięci w Xa:ytem ze swoją 9000-letnią historią; budynek administracyjny na wyspie ptaków morskich jako przykład potęgi społeczności; wioska aborygeńskich dzieci dave pranteau, która nie zatracza swojej tożsamości pomimo ciągłego kolonializmu”*¹⁸.

¹⁶ Gao Chen, Abstrakt, prezentacje z konferencji ICOMOS ISC ICH, Vancouver, październik 2019.

¹⁷ Dr. Nancy Mackin, Abstrakt, prezentacje z konferencji ICOMOS ISC ICH, Vancouver, październik 2019.

¹⁸ Dr. Patrick R. Stewart, Abstrakt, prezentacje z konferencji ICOMOS ISC ICH, Vancouver, październik 2019.

Artykuł Trevora Boddy'ego „*Alfred Waugh's Formlines: A New Architecture of Indigenuity*” przedstawia jeden z najbardziej znanych budynków w Kanadzie, projektu architekta Alfreda Waugh - Indian Residential School History and Dialogue Center w samym sercu kampusu University of British Columbia. W swoim artykule Boddy analizuje wyzwania, które architekt napotkał w trakcie projektowania budynku. Obiekt miał reprezentować pamięć historyczną i procesy polityczne, które miały wpływ na wszystkie społeczności tubylcze w Kanadzie poprzez wymuszenie wprowadzenia szkół z internatem przez kanadyjski rząd i instytucje religijne. Aby spełnić te założenia, Waugh oparł się na abstrakcyjnym języku architektonicznym, przypisywanym wiedzy tubylczej i niematerialnemu dziedzictwu kulturowemu, jak np. zbieranie i rozprowadzanie wody deszczowej jako metafory łez i cierpienia. Analiza Boddy'ego przedstawia interesujący argument na rzecz ochrony i ciągłości dziedzictwa przez rdzennych mieszkańców, ponieważ „*Indigenizacja architektury wymaga głębszego połączenia ze sferą duchową i niematerialną, sprzyjając projektom integrującym doświadczenia przestrzenne z pamięcią i przekazem kultury*”¹⁹.

W ostatniej sesji zatytułowanej „*Rdzenna architektura, wiedza tradycyjna i dziedzictwo kulturowe*” architekt Alfred Waugh omawia swoją koncepcję „*Indigenuity*” – koncepcję świata, w której życie człowieka skupia się na naturze, a nie natura na człowieku. Opowiada się za pojednaniem z ludnością rdzenną i światem, w którym żyjemy, za rdzennymi sposobami poznania wszechświata i odzyskania połączenia z naturą. Poprzez serię przykładów omawia istotne elementy architektury rdzennej, takie jak użycie odpowiednich materiałów, uczciwość wobec integralności materiałów, wykorzystanie zasobów i umiejętności społeczności, poszanowanie środowiska, budowanie organiczne i symbolikę²⁰.

Forum Rdzennego Dziedzictwa Kulturowego

Konferencję zakończyło, kierowane przez rdzennych mieszkańców, Forum, poświęcone opracowaniu nowych podejść i najlepszych praktyk w zakresie kryteriów światowego dziedzictwa, waloryzacji, konserwacji i restauracji. W trakcie dyskusji na Forum podkreślano znaczenie integracji i udziału ludności rdzennej w lokalnych, krajowych i międzynarodowych komitetach ds. dziedzictwa, kształtowania polityki oraz przejrzystości i dostępu do światowego dziedzictwa.

¹⁹ Trevor Boddy, Abstrakt, prezentacje z konferencji ICOMOS ISC ICH, Vancouver, październik 2019.

²⁰ Alfred Waugh, Abstrakt, prezentacje z konferencji ICOMOS ISC ICH, Vancouver, październik 2019.

Część I: Dyskusja

Cody Groat, Mohawk Nation: „ICOMOS/IUCN nie reprezentują odpowiedniego podziału pomiędzy naturalnym a kulturowym dziedzictwem autochtonów w Kanadzie”.

Caroline Desbiens: „Forum Rdzennego Dziedzictwa Kulturowego (IIPFWH) zostało zainaugurowane na 42. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa w Bahrajnie. Dlaczego ICOMOS nie kładzie większego nacisku na współpracę z Forum?”

Cody Groat: „Idea krajobrazów kulturowych w odniesieniu do przypadków takich jak Kraina Jezior w Wielkiej Brytanii nie jest tożsama z rdzennymi krajobrazami kulturowymi w kontekście kanadyjskim, w którym tożsamość osobista i wspólnotowa jest nierozzerwalnie związana z tradycyjnymi terytoriami”.

Cody Groat: „Nominacje do Światowego Dziedzictwa mogą kosztować ponad 250 000 dolarów i zająć prawie 10 lat, co dla społeczności tubylczych skupiających się na realiach, takich jak porady dotyczące gotowania wody i kryzysy mieszkaniowe jest całkowicie poza zasięgiem. Jak można temu zaradzić?”

Caroline Desbiens: „Zaangażowana w społeczność, która chciałaby, aby [jej dziedzictwo] zostało dodane do wstępnej listy: twierdzą [autochtoni], że istnieje potrzeba budowania porozumienia z grupami, które są w trakcie tego procesu – pozwoli to na stworzenie platformy umożliwiającej wymianę doświadczeń. Wciąż jednak brak informacji i świadomości na temat procesów odgórnych”.

Chelsey Schmidtke, Cree, Metis: „[Rdzenne] Społeczności są odsuwane od dyskusji dotyczących planowania, lub nie mają tego samego poziomu wpływu, co organy rządowe. Te określenia są dla społeczności sposobem na pokazanie, że dany obszar jest święty i mogą pomóc we wzmocnieniu społeczności. Należy zdać sobie sprawę, że są to inicjatywy i dyskusje oparte na społecznościach i trudno jest mówić o ujęciu międzynarodowych, kiedy problemem w skali krajowej jest bycie uznanym za naród”.

Cody Groat: „Większość pierwotnych obszarów należy ocenić na podstawie wiedzy lokalnych ekspertów; międzynarodowi eksperci nie są w stanie w pełni zrozumieć holistycznego lub niematerialnego znaczenia”.

Vicki George, Wet'suwet'en Nation: „Ludność rdzenna jest ekspertem w swojej dziedzinie”.

Margarita James, Mowachaht / Muchalaht First Nation of the Nuu-chah-nulth: „Czy można zrewidować historyczne miejsca, aby uwzględnić rdzenne wartości, których nie brano pod uwagę podczas nominacji? * Wcześniejsze wykluczenia tych wartości mogą okazać się obecnie szkodliwe. Wiedza starszyzny jest święta, nie można jej wyrazić słowami ani określić ilościowo, na przykład w dokumentacji nominacyjnej”.

* Wypowiedź była poprzedzona dyskusją w ramach Forum na temat nominacji kanadyjskiego parku Rocky Mountain Parks na Listę Światowego Dziedzictwa jako dziedzictwa naturalnego, co wykluczałoby dziedzictwo kulturowe ludności rdzennej, stanowiące integralną część tego parku.

Vicki George: „Kto ma prawo oceniać te miejsca? Miejscowi czy podmioty zewnętrzne?”

Caroline Desbiens: „Ta sesja nie zmienia sposobu myślenia organów krajowych, w których najpierw musi nastąpić dekolonizacja i zmiany”.

Vicki George: „Organizacje międzynarodowe muszą zdać sobie sprawę, że współpraca z ludnością autochtoniczną musi odbywać się na poziomie narodowym. Pierwotne Narody charakteryzuje ogromna różnorodność. Wszyscy przedstawiciele tych Narodów muszą mieć równe szanse na określenie tego, kim są „eksperci”.

Emily Teh, Lakota: „Ważne jest, aby uczestnicy byli identyfikowani na podstawie kraju, z którego pochodzą, i aby taka informacja była udokumentowana”.

Cody Groat: „Ważne jest, aby wyrażane w trakcie sesji poglądy były traktowane jako poglądy uczestników [indywidualnych przedstawicieli społeczności autochtonicznych obecnych na sesji], a nie jako poglądy rdzennej ludności Kanady, międzynarodowych rdzennych społeczności”.

Antonieta Mar-y-paz Rivera, Didxazon: „Należy odsunąć ekspertów ds. ludów tubylczych, którzy nie są rdzennymi mieszkańcami. Żadne decyzje, w tym nominacje, nie powinny być podejmowane bez udziału ludności rdzennej”.

Margarita James: „Konsultacje społeczne są obecnie powszechnie prowadzone. Koniecznym jest jednak ponowne zdefiniowanie tego, co naprawdę oznaczają, uwzględniając jednoznaczną definicję zgody rdzennych mieszkańców. Czy Komitet Światowego Dziedzictwa przeprowadził pełny audyt swoich polityk w kontekście Deklaracji UNDRIP?”.

Vicki George: „Audyty musiałyby być prowadzone przez autochtonów i uwzględniać założenia Komisji TRC, a taka kontrola powinna również uwzględniać TRC” [Truth and Reconciliation Commission of Canada's Report on Calls to Action, 2015].

Antonieta Mar-y-paz Rivera: „Zarówno nauka zachodnia, jak i rdzenne sposoby poznania są w porządku, o ile są jednakowo zrównoważone”.

Chelsey Schmidtke: „Trudnym pozostaje fakt konieczności współpracy pomiędzy rdzennymi społecznościami a państwami-stronami w przypadku, gdy niejednokrotnie relacje pomiędzy tymi podmiotami mają antagonistyczny charakter”.

Caroline Desbiens: „Należy zauważyć, że wszystko dzieje się w kontekście języka angielskiego. Przy uwzględnieniu kontekstu francusko-kanadyjskiego oraz aspektów autochtonicznych powstają dodatkowe warstwy, które należy rozważyć”.

Cody Groat: „Kanada nie ratyfikowała Konwencji o Niematerialnym Dziedzictwie Kulturowym, co w bezpośredni sposób warunkuje wszelkie dyskusje na temat kultury rdzennej. Konwencja o Niematerialnym Dziedzictwie Kulturowym ma charakter bardziej oddolny, dlatego głos społeczności autochtonicznych powinien być bardziej słyszalny”.

Caroline Desbiens: „Kanada ratyfikowała, ale nie wdrożyła Deklaracji UNDRIP”. * Od czasu Forum Kolumbia Brytyjska w Kanadzie ratyfikowała UNDRIP.

Cody Groat: „Nie bez znaczenia pozostaje fakt, iż Deklaracja UNDRIP zawiera szczegółowe przepisy dotyczące kultury i ziemi”.

Antonieta Mar-y-paz Rivera: „Trzeba zorganizować o wiele większą ogólnokrajową konferencję na ten temat [rdzenne wartości w światowym dziedzictwie]”.

Antonieta Mar-y-paz Rivera: „Rdzenne społeczności potrzebują „sojuszników” w postaci ludności nierdzennej”.

Część 2: Rekomendacje

1. ICOMOS powinien szukać sposobów na włączenie zapisów Deklaracji UNDRIP i opinii autochtonów do wszystkich procesów Światowego Dziedzictwa – oceny, waloryzacji, czy tworzenia najlepszych praktyk.
2. Należy stworzyć bardziej globalny proces waloryzacji w odniesieniu do obszarów autochtonicznych, uwzględniający lokalną kulturę (kultury) i społeczności. Ludność rdzenna powinna zawsze być uwzględniana w procesie wyznaczania Światowego Dziedzictwa. Społeczności rdzenne powinny być informowane na bieżąco o procesach i kryteriach stawianych Światowemu Dziedzictwu UNESCO.
3. Należy wykorzystywać potencjał autochtonów w procesie ubiegania się o wpisanie na Listę Światowego Dziedzictwa. Należy ponownie ocenić koszt procesu ubiegania się o nominację do Światowego Dziedzictwa. Korzyści z uzyskania miana Światowego Dziedzictwa powinny być jasno przedstawione lokalnym społecznościom.
4. Zaleca się, aby w przypadku odrzucenia wniosków o nominację do Światowego Dziedzictwa, powody odrzucenia zostały przedstawione lokalnej społeczności. Tego procesu nie ma na szczeblu krajowym.
5. Rekomenduje się, by dokument z Nara był dokumentem przewodnim w zakresie integracji kulturowej podczas oceny wartości miejsca przez ekspertów ds. dziedzictwa.
6. Zaleca się organizowanie spotkań [ICOMOS] poza Europą w celu decentralizacji. W ramach działań na rzecz decentralizacji zaleca się opracowywanie nowych rezolucji na całym świecie.
7. Zaleca się, aby kryteria, proces, waloryzacja i najlepsze praktyki w zakresie ochrony dziedzictwa uwzględniały perspektywy i wartości lokalnych społeczności autochtonicznych.
8. Zaleca się, by Konwencja Światowego Dziedzictwa UNESCO uznała nierozłączność dziedzictwa naturalnego i kulturowego. Podział IUCN / ICOMOS nie reprezentuje perspektywy autochtonów, których rdzenne terytoria są nieodłącznie związane z tożsamością.
9. Zaleca się włączenie reprezentantów autochtonów w struktury Międzynarodowych Komitetów Naukowych ICOMOS oraz prowadzenie spotkań Międzynarodowego Dziedzictwa z ich oficjalnym udziałem.
10. Zaleca się popularyzowanie wiedzy w zakresie rdzennego dziedzictwa na szczeblu międzynarodowym, w tym na spotkaniach ICOMOS i posiedzeniach komitetów naukowych.
11. Zaleca się rozwój polityki w zakresie rdzennego dziedzictwa kulturowego z uwzględnieniem autochtonów i lokalnych ekspertów. Brak szacunku występuje bowiem wówczas, gdy polityka dotycząca dziedzictwa rdzennego jest tworzona bez udziału przedstawicieli tego dziedzictwa.
12. Zaleca się, by UNESCO w swoich działaniach w większym stopniu angażowało społeczność. Działania te muszą uwzględniać rdzenne społeczności. Dyskusje prowadzone na poziomie lokalnym są kluczem do większego zaangażowania społecznego.

13. Zaleca się stworzenie platformy do dyskusji wszystkich Pierwotnych Narodów ze względu na ich różnorodność społeczną i kulturową.
14. Zaleca się podjęcie kwestii związanych z likwidowaniem miejsc kultu i ich przenoszeniem w inne miejsca, które pozbawiane są w ten sposób kontekstu. Duchowość jest ważną częścią rdzennej kultury i pod wieloma względami jest związana z obszarem.
15. Zaleca się przeprowadzenie „ponownych wizji lokalnych” miejsc pamięci w celu ponownej oceny ich historycznych wartości oraz wpływu rdzennego dziedzictwa na te miejsca.
16. Społeczności powinny być na bieżąco informowane o wynikach prowadzonych badań.

Część 3: Wyniki

1. Wyznaczenie priorytetów w procesach opartych na społeczności i zbadanie ich znaczenia w skali globalnej.
2. Włączanie reprezentacji rdzennych mieszkańców w opracowywanie protokołów i zarządzanie miejscami dziedzictwa kulturowego.
3. Opracowywanie nowych podejść i najlepszych praktyk dla miejsc dziedzictwa, które reprezentują współistnienie dziedzictwa materialnego i niematerialnego.
4. Uznanie znaczenia rdzennego dziedzictwa kulturowego.
5. Opracowywanie nowych podejść i kryteriów uznających tradycyjną wiedzę za dziedzictwo kulturowe.